

LA LOCALITZACIÓ DEL PRIMITIU ERMITATGE DE RAMON LLULL AL PUIG DE RANDA

“...Eremitorium fieri sibi fecit”
(*Vita Coetanea*, § 14).

Al tractar, elementalment, sobre el motiu i localització del primitiu ermitatge lullià, he cregut convenient d'aprofitar l'oportunitat d'implicar-hi dos *considerands* que, si bé purament metafísic el primer i arqueològic-documental el segon, cal que siguin contemplats en conjunt, puix, pel seu lògic esdeveniment històric, hi ha entre ells un perfet lligam, diguem-ne que en idèntica proporció de *causa i efecte*. Vet-ne ací l'enunciat general:

1) El “fenomen” de la il·luminació de Llull, que motivà la construcció de l'ermitori *en el lloc on*, segons ell, *havia ocorregut*, fou, si més no, un esdeveniment parapsicològic de grandioses conseqüències, fins i tot sense tenir per res en compte el seu “divinitus”.

2) Història de l'ermitatge i ses reconstruccions. Localització final del primitiu recinte, per molt que això darrer sembli a penes possible.

L'ermitatge segons la “Vita Coetanea”

Tenint en compte la transcendència que suposà per a Llull “l'accident” de la il·luminació (fet tant més valorable per haver estat causa de la construcció de l'ermitatge i especialment per la concreta referència que en trobam a la *Vita Coetanea*), crec molt important parlar prou esment a les parts del text de la tal *autobiografia* que al·ludeixen al binomi “modus Artis/Eremitorium”. En el paràgraf 14 llegim: “...et in eodem loco in quo steterant pedes eius, dum sibi in illo monte Dominus ostenderat modum Artis, Eremitorium fieri sibi fecit...”¹

¹ Ens atenem purament als textos llatins de la *Vita Coetanea* perquè no hi ha dubte que comporta la redacció original que va acompanyar la presentalla de les obres de Ramon Llull a la Reina de França i Navarra, segons la miniatura que il·lustra la pròpia *Vita*. La versió catalana és del segle XV.

Llull no posà mai en dubte que aquell lloc havia estat *marcat per Déu*:² “dum ipse staret ibi coelos attente respiciens”. I més envant, ens diu la *Vita Coetanea*: “Ramon, donant gràcies a l'Altíssim, descendí a l'abadia i començà a ordenar i fer aquell llibre que anomenà primerament *Art Major* i després *Art General*, sota el qual Art, després, com llavors se segueix, féu llibres diversos”. Quan hagué compost el llibre a la susdita abadia, “ascendit iterum in montem predictum et in eodem loco (...) habitans (...) iugiter per quatuor menses et amplius”.

Aquests textos permeten deduir, amb tota seguretat, que es tractava d'una construcció amb apropiada *habitabilitat*, dins la qual el Mestre hi degué *perfeccionar* l'*Art Major*. En tan curiós alberg, pròpiament ermitanes, però sens dubte equipat i acondicionat com a “escriptori-vivenda”, sembla que degué estructurar decisivament la seva més important obra inicial.

Anem, tot seguit, a les dades documentals que ens conduiran a la localització de l'ermitori.

El “lloc arqueològic” de l'ermitatge

Així exposada succintament la meua primera tesi, passem al desenvolupament de la segona, o sigui, la verificació del lloc històric, amb possibles deixalles arqueològiques, del primitiu ermitatge lullà, bressol de sa fe operativa.

En el punt mateix on li cremà la ment l'esplendor visional de la seva *Ars Magna*, també hi creïeren veure els deixebles de Ramon un habitacle de retraïment *propici* per a l'assimilació de les doctrines del Mestre. Des dels temps immediats a Llull fins ben entrat el segle XVI, la “petita cella” fou tenguda en especial veneració i estima. A finals del segle XV tengué els seus *imitadors*, els quals es dedicaren a aixecar petits habitacles de feble i rudimentària factura, intentant imitar el primitiu que havia estat del Mestre. A mitjan segle XVI, es produí una lamentable confusió, els efectes de la qual encara duren, en prendre, equivocadament, com a lloc de la “il·luminació” una vulgar cova dels voltants, que de llavors ençà suplanta pertinaçment l'autèntic lloc on havia sobrevingut la “infusió de gràcia”. Havent estat bastant completa i perfectament encadenada la història de

² Vegem, ací, l'autoconcepte de Llull sobre la “il·luminació” al llarg de la *Vita Coetanea*. § 18: “quam sibi dederat Deus Artem”. § 22: “Artem quam sibi Dominus dederat in monte”. Parlant d'un discurs dirigit als “sarracens”, § 27: “... per Artem quamdam cuidam heremitae cristiano nuper divinitus revelatam, ut creditur”. Acaba així la famosa *Vita Coetanea*: “Lingua sua calamus fuit, illius scribae increati, videlicet Spiritus Sancti”. El P. Batllori es limita a dir que la convicció d'aquesta il·luminació “animará sus entusiasmos y sostendrá sus crisis hasta la muerte” (*Introducción a Ramon Llull*, Roma, 1960, p. 8).

les reconstruccions de la immortal "celleta", gràcies a una documentació comprovant, podem comptar en aquest moment amb l'afortunada refixació definitiva de la que potser sigui l'única i autèntica relíquia "arqueològico-llulliana".

Com que el fet d'haver residit llarg temps i en diferents èpoques de l'any sobre el Puig de Randa em donava ampla oportunitat per al meu estudi, trobant-me en contacte continuat amb les més elementals ruïnes i altres restes d'interessant arqueologia, vaig voler examinar-ho tot amb atenta inquisició, comprovant minuciosament a quina classe de construcció i finalitat corresponien. La sort m'afavorí d'especial manera en topar, d'altra banda, amb dispersa i valuosa informació que fins aleshores no havia estat considerada, amb vista a la singular possibilitat que, encara als nostres dies, fos perfectament identificable l'*amat lloc* que tan decisivament influí en el nostre Ramon.

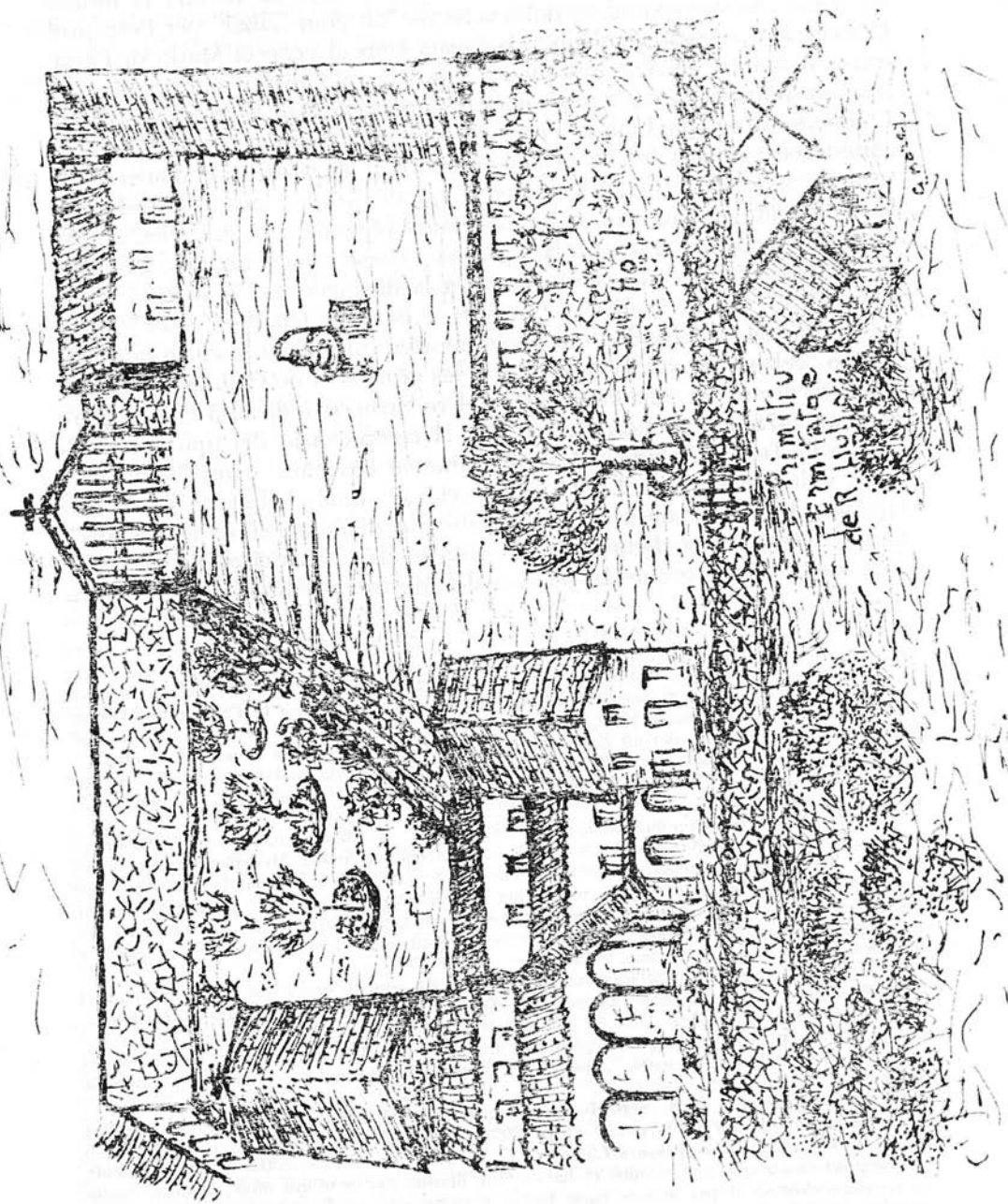
El petit ermitatge, com a obra de bona mà que degué esser, per molt que construït amb el sistema de *pedres seques* (ancestral costum mediterrani), resistí durant segles les investides del temps. Luis Pericot, poc després, m'havia aconsellat una curosa excavació dels voltants, puix que, en opinió seva, hi podia aparèixer quelcom molt interessant. En examinar altre pic aquelles ruïnes vaig fer encara una nova troballa que m'animà força i em donà la certesa que havia estat aquell el lloc genuí de la "illuminació" de Llull. D'altra banda, en el singular *Libre de Amic e Amat* notam un curiós procés d'imatges descrites especialment amb l'ermitori com a *fons*, la qual cosa ens indueix a pensar que l'opuscle fou *viscut i escrit* allà mateix o havent tengut, si més no, l'estimat lloc molt *in mente*.³ En prova que Llull degué utilitzar-lo com a lloc especialment acondicionat per al seu treball, l'autor d'aquesta investigació, després d'haver furgat pacientment en el basament de les reconstruccions, es trobà en el fons de la cava principal (de devers noranta centímetres de profunditat part davall del nivell del sòl) amb un trespol fet de petites lloses de granulat gros. Aquest tipus de pedra (molassa) no existeix en aquella muntanya, si bé es troba fàcilment en les pedreres de prop de la mar, a l'est de la ciutat de Palma. Lògicament, tals pedres foren duites allà dalt per aprofitar la seva especial i notable porositat, i és de suposar que tal empedrat, altament absorbent de la humitat, formaria part de la primitiva construcció llulliana. La seva finalitat ens resulta evident: no tan sols per a protegir els peus de la humitat, ans també com a fàcil condicionador termal de l'ambient, puix que les caves de l'ermitatge estaven a quasi un metre de profunditat sota la superfície normal de la muntanya.

³ Són bastants i variats els versets del *Libre d'Amic e Amat* on es reflecteix la "presència mental" de l'Ermitori: "E en aquell lloc jahía e stava". I aquest altre: "A la dreta part d'Amor sta l'Amat e l'Amic a la sinistra" (v. 259).

Per la notable porositat d'aquesta pedra arenosa, s'aconseguia una geotermalitat afavorida per la petitesa de l'habitable, fàcilment nivellable amb la calor corporal de l'ocupant. Les pedres bàsiques de la cella principal, encarada molt justament al migdia, rarament pogueren esser jamai mogudes de la seva primitiva col·locació. S'hi pot observar un curiós detall, propi, segons sembla, de la meticulositat medieval en matèria de construcció. El basament de la paret de la dreta traçava un arc de gran radi, mentre que el de l'esquerra era recte. Quina podia esser la finalitat d'aquesta curiosa curvatura radial, sinó la *recollida sinual* de tota la calor solar del migdia declinant, que simultàniament era projectada a la freda paret oposada? En haver estat, sense cap dubte, molt elementalment respectat tan primari punt de partida en totes les reconstruccions de la "celleta", és de suposar, necessàriament, que ens trobam davant d'un indubtable romanent lullià del seu autèntic ermitori.

L'ermitatge a través de ses reconstruccions

Com he indicat abans, la circumstància d'haver romàs no pocs mesos i en diferents èpoques de l'any a dalt del puig de Randa em permeté d'observar detingudament les característiques de tota deixalla o relíquia arqueològica que pogués oferir algun interès. Des d'un principi, si bé sense tenir en compte els antecedents històrics relacionats amb la muntanya, vaig examinar amb especial interès unes petites fosses o caves que, com ja deia en el meu primer treball sobre aquest tema "dormían plàcidamente cubiertas de pedruscada su sueño de siglos". Em semblà que tal vegada, davall de sa ruïna, pogués amagar-s'hi quelcom especialment relacionat amb Llull, desconfiant, d'altra banda, que no estigués ja tot sobradament investigat. Posteriorment, amb relació a aquesta elucubració, vaig adonar-me que no són gaire els investigadors "conscients" que escodrinyen amb absoluta *llibertat de prejudicis*. Un pic més es mostra vertader l'antic adagi *audaces fortuna juvat*. Per molt que ara me n'adon de la meua ingènua audàcia espontània, aleshores no em vaig aturar a reflexionar sobre el que normalment podia esser tengut com a una possibilitat llunyana. Efectivament, com després vaig comprovar, sota el desgavellat caramull de pedres, desapercebut per tots quants per allà passaven, s'hi anagaven els basaments del primitiu ermitatge de Ramon Llull. Així fou que vaig emprendre, sense grans ànims, si va a dir ver, una marxa d'elucubracions a través dels arxius i llibres històrics que tracten sobre el puig de Randa, i especialment els escrits de Ramon Llull que hi fan referència. Vaig llegir amb pausada atenció la coneguda història de les tres reconstruccions del complex lullià sobre la muntanya. Entre els anys 1443 i 1446 s'havia aclarit, sense cap dubte, que tengué lloc la primera "reparació" del "derruït

lloc en lo qual consta que lo Rvnt. Mestre Ramon ha rebuda la infusió de gràcia", labor reparadora duita a terme "ab gran trabal" per Pere Joan Llobet.⁴ Uns reials documents relacionats amb el venecià Mario di Passa, frare "heremita, en Arts e Medicina mestre", on consta l'autorització que li siguin retornades "les cases, celles e monestir que lo Rvnt Mtres Ramon Llull e mestre Joan Llobet tenian en lo puig de Randa",^{5a} en les quals aquest frare emprendre la segona i important reconstrucció, donen a entendre que Llull degué realitzar totes aquestes edificacions a posteriori de la de l'ermitatge, puix que, segons les dades biogràfiques de Llobet, aquest es limità "amb gran trabal" a la reparació i conservació d'allò que havia fet construir el Mestre. Cal parar esment a la distinció que fa el real document entre "cases", "celles" i "monestir". Les anomenades "cases" serien les habitacions i aules d'estudi per a mestres i deixebles, mentre que l'expressió "celles" fa evident referència a les primitives de l'habitable lullà.^{5b} Un altre document, una real carta del rei Joan, datada el 5 de setembre de l'any 1478, ens proporciona, a més, la comprovació del tipus de construcció de l'ermitori lullà.⁶ Aquest document ens parla d'uns "imitadors" de la vida ermitana de Llull i sa ciència, els quals habitaren en el mateix puig, havent-hi construït "ermites amb llurs habitacions corresponents". El text citat permet deduir que les ermites dels tals deixebles, per estar construïdes a imitació de la genuïna del Mestre, constitueixen una verifi-

⁴ Aquesta referència ve inscrita a una ben coneguda carta que escriu Desclapés a un amic seu consolant-lo per la mort de Llobet: "totes ses obres dirigia a fi d'aumentar i honrar la doctrina del Benaventurat Mtre Ramon Llull com a feel deixeble seu. Ell esforçás, ab gran treball, a reparar lo derruit lloc en lo qual consta que ha rebuda la infusió de gracia". Les *Disertaciones Históricas* del P. Custurer transcriuen aquesta mateixa carta. Cf. article de G. Llabrés, "Pedro Juan Llobet y su sepulcro", *BSAL*, Any X, t. V, núm. 175, ampleament documentat.

^{5a} "En Blanes de Berenguer, donsell, conseller etc.... Al amat lo batle de Algaida etc.... Per part del rvnt mestre Frare Mario di Passa, venecià en Arts e Medecina mestre, heremite, es estada a nos presentada certa provisió e Real Carta en la qual la Majestat Real ..dona plena e facultat al dit mestre mario que liberament pusca...edificar, reparar e retornar les cases, celles e monestir que lo rvnt. Mestre Ramon Llull e Mtre. Joan Llobet tenían en lo puig de Randa...e les dites cases celles e monestir amb llurs terres cultes poseesca e haja ensemps etc." (Arxiu Ep. m.s. fol 225).

^{5b} És notable la crescuda i posterior ampliació de construccions que féu Llull dalt el puig de Randa, aixecant, prop del monestir de la Santíssima Trinitat d'antiga existència, unes cases d'habitatge (sales d'estudi, tal com sembla) i marjades de terreny de conreu fins a convertir-se, segurament, aquest "podium" amb el primer i exemplar lloc d'unes escoles missionals segons la seva "ciència", pel que es desprèn de l'esmentat document de Blanes de Berenguer.

⁶ En Reial Carta de 5 de Sep. de 1478 escriu el Rei Joan el següent: "...qui magister Raymundus Lull dum vixit in monte vulgo dicto lo Puig de Randa, in Regno Majoricarum posito, *diutius habitavit* et Joannes Llobet et alii amatores eiusdem scientiae in eodem monte inhabitaverunt constructis sibi eremitis et habitatione illorum pertinentibus quae, demum, successu temporis dirutae et pro maiore parte terrae equatae sunt etc.". (Còpia autèntica que es guarda a un llibre manuscrit de l'Arxiu Hist. Ep. aconseguit per compra feta pel bisbe Campins a un particular.)

cativa concordança amb els basaments que venim estudiant. L'ermitatge, per tant, tenia adjunta una habitació més petita que servia de cambra de dormir. L'habitabilitat de l'"*eremitorium*" era la pròpia i imprescindible per a la vida del cenobita: activitat intel·lectual, laboral o pura contemplació dins la cella principal, mentre que el descans (dormició) tenia lloc dins la peça més petita, adossada a la principal, "*habitatio pertinens*". Convé que ens fixem, encara, en la continuació d'aquest mateix document, puix que ens torna confirmar la respectable "permanència" de l'habitacle del mestre: "aquestes (ermites) finalment, *successu temporis... terrae aequatae sunt*, amb el temps quedaren en gran part esbucades i assolades". He d'afegir, aquí, que durant les llargues estades en el puig de Randa, encara vaig tenir ocasió d'examinar bé moltes de les esbucades ermites d'aquells "imitadors" de la vida ermitana de Ramon Llull. Era evident en totes elles que no passaven de pobres i elementalíssimes edificacions amb *pedres seques*, sense cap indici de fossat o cava al seu interior, i el seu cobriment, potser, s'havia resolt amb branques de llentiscle. En totes era notòria una marcada diferència amb la principal. Hi faltava la plenitud d'una empena vital del gran motiu.

Cap al 1507 ens trobam amb altres documents que han d'esser estimats com a de gran importància amb relació a l'ermitatge de Llull. Mereix especial atenció un gravat en què es veuen dues diminutes ermites, una al cim del puig i una altra just al peu, marcades simplement amb una creu.⁷ (Potser aquesta assenyalaria la "celleta" del servidor i amic del Mestre.) Pel que fa a aquesta obscura, quasi desconeguda ermita "lulliana", sembla que Llull en parla a *Blanquerna*.⁸ L'altra, al curucull del mont,

⁷ Aquest gravat il·lustraria el següent fet històric que llegim en el *Libre de la Sacristia de la Catedral*, fol 5: "En cinc de febrer.. estant que no plovia, lo rvnt. Mn. Gregori Cenovart, canonge, amb alguns preveres devots e homens de honor partiren lo dijous e anaren divendres.. amb un crucifix cantant la letania e altres devocions al puig de Randa, *al lloc de les hermites*, e allí hagué processó de Lluchmajor, Algaida e Montuiri, e feu lo sermó lo dit canonge, e fet lo sermó sen tornaren les processons salvo que los de Ciutat se dinaren en lo dit loc e ans que partisen de allí comensá a ploure e de aquí anaren a Algaida e feu una bona aygua per la major part de la illa etc."

⁸ És prou conegut que a baix del puig de Randa hi va existir una altra ermita de Ramon Llull, i ho confirma el ja comentat gravat que l'assenyala amb una petita creu com la que marca l'ermitori lullà al cap d'amunt de la muntanya. ¿Com cal explicar l'existència d'aquest segon ermitatge? Fixem-nos amb allò que diu Llull al Llibre V de *Blanquerna*, "De Vida Ermitana", cap. 97, 5: "Hi havia allà una hermosa font i una església antiga i una cella molt decent que havia fet fabricar el Papa per a Blanquerna. I, a cosa d'un miller distant de l'església, havia també fet fabricar una ermita per habitatge d'un home que servís a Blanquerna i li aparellàs el menjar, perquè sensa distorbar-se amb això, pogués millor estar en contemplació. Aquell home era un diaca molt amat de Blanquerna que no volgué deixar-lo, ans volgué estar sempre en la seva companya per tal d'ajudar-li, cada dia, a l'ofici diví etc." L'altre ermitori lullà a baix del puig, per tant, podria haver estat la cella-vivenda del "servidor" de Ramon durant les seves llargues estades ("per quatuor menses et amplius", segons diu la *Vita Coetanea*) dalt el puig de Randa.

està situada prop de l'entrada al recinte del monestir, d'estructura a penes visible, però curiosament localitzada per una creu. Aquest conegut gravat representa una rogativa per a la pluja amb el seu corresponent succés, obtingut el mateix dia, no finalda encara la pelegrinació, en la qual participà un cert nombre de devots del Mestre, que pujaren en processó des de l'església de Sant Francesc de Palma "al lloc de les ermites". Per molt que el gravat no guardi una topografia apropiada, "aparentment", s'hi descriuen amb sumària correspondència tant el tortuós camí d'ascens com la situació dels dos edificis al cim. I això aporta una interessant documentalitat per coincidir amb exactitud la fixació d'ambdues ermites. Encara ara, la del peu de la muntanya és "recordada" per una "creu de terme" de les que tant abundaren a la nostra illa per assenyalar els límits entre els pobles. El dibuixant volgué abraçar, dins la mateixa sinopsi idealitzada, els pelegrins devots, presidits pel canonge Genovard (el qual portava, amagades, les mandíbules del Beat), fins al tamany, exageradament desproporcionat, del ja existent monestir.

Un altre document que ens dóna notícia de la tercera reconstrucció de l'ermitatge és un despatx dels jurats de Mallorca, datat el 1509, pel qual es concedeix a fra Martí Carbonell, una "ayuda y subsidio de reparación que havia de hacer de la capilla o celda del glorioso e iluminado Doctor el mtro. R. Llull en la cual dicho virtuoso religioso al presente habita".⁹ L'ermitatge lullià, per tant, encara que en estat ruïnós, era vist per aquest frare de l'Observança com a "capilla o celda" habitable, definició, d'altra banda molt en concordança amb la meua tesi, que sens dubte espontàniament féu el religiós davant els jurats, que significativament consignen, al seu despatx, el fet de "estarla habitando al presente". Notam, altra vegada i amb tota claredat, una perfecta correspondència d'aquesta "casita o celda" amb l'ermitori lullià que vénc propugnant. Queden, al mateix temps, en plena concordança els basaments duals, ben visibles en el seu actual estat. Aquesta expressiva ambigüitat (definitòria, això

⁹ A les *Disertaciones Históricas* de Custurer, Dis. I, cap. 3.º, § 24, llegim el següent: "Indica tambien la antigüedad de la veneración de este monte otra escritura cuyo original sellado autenticamente se guarda en el Archivo de la Catedral de Mallorca, y es mandado despachado por orden de los jurados de Mallorca, para que se pague cierta cantidad al rvd. P. y virtuoso religioso Fr. Martín Carbonell, de la Orden de los frailes de la Observancia.. para ayuda y subsidio de reparación que havia de hacer de la capilla o celda del glorioso e iluminado Doctor Mtro. R. Llull, construida y edificada en lo más alto del monte de Randa, en la cual dicho virtuoso religioso al presente habita". És ben significatiu el dualisme de "capilla o celda" habitable com a relíquia històrica a on constava que "lo rvent M. Ramon Llull ha rebuda la infusió de gracia". Aquesta reconstrucció, feta després de 1509, desfà l'aparent exageració de mostrar com a identificables les primitives fosses de l'ermitori lullià. Més encara, augmenta les proves de possibilitat la senzilla notícia del P. Custurer dient-nos que "la mata escrita tambien se encuentra.. cerca de unas ruinas de un edificio que antiguamente fué ermita suya, y todavía lleva su nombre, la cual tratan de reedificar agora unos devotos suyos" (D.I., cap. 3.º, § 24).

no obstant) entre “capilla o celda” *habitable*, crec que s’ajusta molt lògicament amb l’estructura arquitectònica que hagué d’esser la pròpia de la cambra genuïna de Llull. El piadosisme de l’època l’havia aureolada ja, conceptuant-la com a “capilla o habitación”. En venir consignats la “ayuda y subsidio de reparación” en la *Relación de Monumentos Históricos del Reino*, segons consta en un manuscrit relatiu a aquests monuments, es palesa l’increment de la cultura popular i religiosa pel que fa al concepte de sacra importància de què seguia fruint aleshores el primitiu ermitori lullà. Aquest auge cultural de bona consideració i retorn a la “ciència de Llull” havia anat marcant-se encara més en la ment popular, segons sembla, des de la venguda de l’ermità venecià Mario di Passa, segon influent promotor de les pràctiques doctrinals del Mestre mantingudes en els reconstruïts edificis sobre el puig de Randa.

Entre les declaracions dels “testimonis” per al procés de beatificació de Ramon Llull, l’any 1612, ens trobam amb diverses referències que remarquen novament aquesta piadosa popularitat que donava com a encara existent la “habitación y celda”. Una de les més notables és la que deposa el rector de la parròquia de Santa Eulàlia, evidenciant, també, el tipus “dual” de l’ermitatge, quan l’anomena com a “su santa casica y ermita donde él hacía penitencia”.¹⁰ Encara que passant per alt el dualisme de les celles, torna a comprovar-se l’estimació de *plena historicitat* sobre l’ermitatge per una carta que els jurats de Mallorca adrecen al Cardenal Cisneros el dia 8 de juliol del 1513, carta adduïda en el famós Procés de l’any 1612 i que deia així: “Esli estada dada en Mallorca, alt una gran muntanya quis diu Randa, ahont *circa 200 anys durà una celleta que feu lo Runt Mtre. Ramon Llull en lo lloc propi hon rebé lo dó del Sant Esperit...*” Aquesta cita és totalment aprofitable i desment, d’un cop per a sempre, el malentès de qualsevol cova com a lloc de sa il·luminació, segons ha estat estrafalàriament pretès durant els dos-cents anys darrers.

¹⁰ El Doctor Caldés, Rector de la Parròquia de Santa Eulàlia de Palma, testimoni en el Procés de Beatificació de R. Llull de 1612, foli 160, diu: “que se tenía por dichoso y muy feliz cualquier xristiano que havia podido alcanzar alguna de las cosas, como son ropa, madera de la cruz en que Xristo le apareció y de su santa casica y ermita etc.”. Noteu, aquí, la concordància “dual” d’aquests diminutius amb l’exigüitat de mides pròpies de les fosses tals com es poden veure en el seu estat actual. Pel que fa a aquesta creu, un altre testimoni de l’esmentat procés, el P. Bolitxer, foli 105, declara: “que un dels seus braços midava *circa dos palms i mitx*”, mida coincident amb la de la paret de fons de la “vivenda” (cinc pams). Cal suposar que totes les mides de la cella-vivenda inclourien significances de símbols al·lusius i propis de l’Edat Mitjana. Vegeu, per exemple, llargària de l’ermitori, tretze pams. Entrada del “dormitori”, tres pams per quatre de fondària. Entrada de l’habitatge d’estar: quatre pams per cinc de fondària (*Disertaciones Históricas* del P. Jaime Cusurur, D. I, cap. 3.º, § 24, Palma de Mallorca, 1700).

Ubi, nunc?

Hem comprovat suficientment, crec, la persistència, molt penosa, del prodigiós “eremitorium” de Llull, tal i com ens el testifica la *Vita Beati Raimundi* (*Vida Coetània*, escrita pel seu deixeble, Tomàs le Myésier, canonge d'Arràs) avalada com essencialment autèntica des del punt de vista històrico-biogràfic per nombrosos testimonis. Mancava, amb tot, el coronament d'oberta comprovació que tot lector d'aquesta apassionada versació pot reclamar amb justícia: *l'ubi* (l'a on) i el *nunc* (ara mateix) del “lloc lul·lià”.

Per aquest “a on”, amb sa perfecta localització, i l’“ara”, a penes creïble, que perseguesc al llarg d'aquest agosarat però senzill treball, no havia de faltar (perquè la troballa fos certament irrefutable) l'esplèndida *notícia* que en la seva palpable historicitat demostrativa ens ha permès determinar aquest *ubi* i el valuós *nunc* del primitiu “lloc” lul·lià.

Ens la dóna, *in toto*, sens que fos aquesta la seva intenció, per involuntari retruc informatiu, el P. Jaume Custurer, jesuïta, qui en ses *Disertaciones Históricas*, referint-se —com si res!— a certes puntualitzacions sobre la *mata escrita*, curiós i característic arbust “únic” del qual, no obstant, darrerament quasi no es fa cas, diu que “tambien se encuentra ésta en lo más alto del monte (de Randa) cerca de las ruinas de un edificio que antiguamente fué ermita suya, y todavía lleva su nombre; la qual tratan agora de reedificar algunos devotos suyos”.¹¹

L'any 1700, per tant, era coneguda popularment, per una ben fonamentada tradició de ruïnes a la vista, la que antigament havia estat “ermita de Ramon Llull”. L'interès de la *notícia* del P. Custurer radica (bé ho entendran així els lectors) no solament en la revelació de la intenció d'uns devots de Ramon Llull tractant de reedificar la tal ermita, sinó en el fet d'assenyalar que *ses ruïnes* es troben just a devora “la mata escrita”. Essent, encara avui, perfectament identificable aquest curiós, únic arbust, “en lo más alto del monte”, hom diria que sa “escriptura” ha vingut a complir una miraculosa funció de *missatge* a dalt de la “muntanya de Llull”: escortar i guardar exactament el *lloc topogràfic* del prodigiós eremitori primitiu.

Vet ací, lul·listes de Mallorca i de Catalunya, una ocasió d'exercitar una vera “saviesa” de cultura pairal “pel que fa al nostre país”. Crec que pertoca a la mallorquinitat de bonhomia i a la catalanitat de greu seny l'empresa d'una curosa i necessària reconstrucció de l'eremitorium del molt europeu i genial Ramon lo Foll.

¹¹ Jaume Custurer, *Disertaciones Históricas*, D. I, cap. 3.º, § 24, Palma de Mallorca, 1700.

Hom diria que, des de l'altre món, el místic immortal mestre ha volgut mantenir, fins als nostres dies, la fixesa del lloc que fou bressol del seu prodigiós dinamisme per aquest *fenomènic arbust*.¹²

El testimoniatge eremitesc del seu missatge hi perdura, tant si li volem donar crèdit com no, puix que el singular llentiscle sobreviu devora les ruïnes que encara avui mateix hem pogut furgar.

Guillem MOREY MORA

¹² Pel que fa a les fulles de la "mata escrita", el llentiscle, com és sabut, té una durada de segles de vida. Malgrat tots els escepticismes, els més competents botànics d'avui no s'expliquen la "rarsa" arbòrica de la "mata escrita". Hi ha qui ha jutjat aquest "fenotipus floral" com un fenomen que podria haver estat promogut pel mateix "individual" que va causar el "dinamisme", probablement parapsíquic, de R. Llull.

Així i tot, ens limitam a presentar aquest curiós arbust purament com el "fixador" del vertader lloc del primitiu ermitori lullà. Més clar encara: com el "testimoni parlant" de la Natura vindicant la "il·luminació" del nostre gran eremita.